

Kutu 3.1

Son Dönem Birim Maliyet Gelişmeleri Üzerine Bir Değerlendirme

Birim maliyet, ekonomide üretilen toplam mal ve hizmetlerin bir birim üretim başına düşen ortalama maliyeti olarak tanımlanmaktadır. Son dönemde, salgına bağlı olarak üretim ve satışlarda gözlenen sert düşüşü takiben arz ve talep koşullarındaki normalleşmenin kademeli bir şekilde gerçekleşiyor oluşu, sabit maliyetler nedeniyle birim maliyet kavramını gündeme getirmektedir. İşgücü, kira ve enerji başta olmak üzere maliyet unsurlarındaki uyarılmanın kısa dönemde iktisadi faaliyetteki düşüşe aynı oranda eşlik etmediği durumda birim maliyetler artmaktadır. Özellikle aşamalı normalleşme sürecinde kapasite kısıtlarına tâbi olan yiyecek ve içecek hizmetleri, konaklama, ulaştırma ve kişisel bakım hizmetleri gibi sektörlerde son dönemde gözlenen fiyat artışlarının bu kapsamda değerlendirilmesi mümkündür. Bu kutuda, birim maliyet kavramı işgücü maliyetleri üzerinden ele alınmakla birlikte değişken olmayan girdi maliyetleri ve borç servisi gibi kârlılığa ve fiyatlama davranışına etki eden tüm maliyet unsurları için benzer çıkarımlar yapılabilecektir.

Reel birim işgücü maliyetine birim üretim için kullanılan emek miktarı ve reel işgücü maliyetinin çarpımıyla ulaşılmaktadır. Bu göstergenin iki temel bileşeni kişi başı reel işgücü maliyeti ve kısmi emek verimliliği (üretim miktarı/ istihdam) şeklinde de ifade edilebilir:

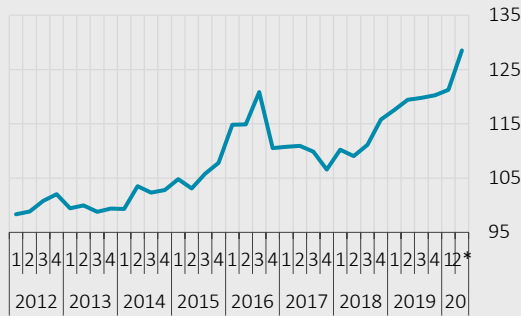
$$\text{Reel Birim İşgücü Maliyeti}^1 = \frac{\text{Toplam İşgücü Maliyeti}}{\text{Toplam Üretim Değeri}} = \frac{\text{Kişi Başı İş Gücü Maliyeti}}{\text{Fiyat}} * \frac{\text{İstihdam}}{\text{Üretim}}$$

Buna göre, ekonomideki reel işgücü maliyeti artışı verimlilik artışının üzerinde olduğunda, birim işgücü maliyeti artarak enflasyon üzerinde yukarı yönlü etkide bulunabilmektedir. Reel işgücü maliyeti artışı verimlilik artışı ile telafi edildiğinde ise reel birim işgücü maliyeti değişmemektedir. Tarihsel olarak incelendiğinde, nominal ücret ayarlamalarının yüksek seyrettiği 2016 ve 2019 yıllarında veya küresel finans krizi gibi iktisadi faaliyet ve verimliliğin gerilediği dönemlerde reel birim işgücü maliyetlerinde belirgin artışlar görülmektedir. Üretimin azaldığı dönemlerde, işgücü piyasasındaki uyarılama mal ve hizmet piyasasına kıyasla daha yavaş ve sınırlı gerçekleşebilmekte, bu durumda kişi başına yapılan üretim (kısmi emek verimliliği) düşmektedir. Ücretlerin yapışkan olduğu bir durumda söz konusu verimlilik kaybı reel birim ücretlerde artışa neden olmaktadır. Salgına bağlı olarak iktisadi faaliyetin önemli ölçüde zayıfladığı ikinci çeyrekte de benzer bir resmin ortaya çıktığı tahmin edilmektedir (Grafik 1).

Reel birim işgücü maliyetinde öngörülen bu artışın bileşenleri incelendiğinde, geçmiş dönemlerin aksine üretimdeki sert daralmanın belirgin bir rol oynadığı görülmektedir. İstihdamdaki düşüşün üretime kıyasla daha sınırlı kalması kısmi emek verimliliğinin düşmesine ve reel birim işgücü maliyetinin artmasına neden olmaktadır (Grafik 2). Bu noktada, kısa çalışma ödeneği başta olmak üzere kayıtlı istihdamı korumaya yönelik önlemlerin burada hesaplanan işgücü maliyeti artışını sınırladığı not edilmelidir.

¹ Hesaplamalarda üretim değişkeni için Tarımdışı GSYİH, istihdam için Tarımdışı istihdam (Hanehalkı İşgücü Anketi), işgücü maliyeti için Saatlik İşgücü Maliyeti (İşgücü Maliyeti ve Kazanç İstatistikleri) verisi, fiyat için ise Tarımdışı GSYİH deflatörü kullanılmıştır.

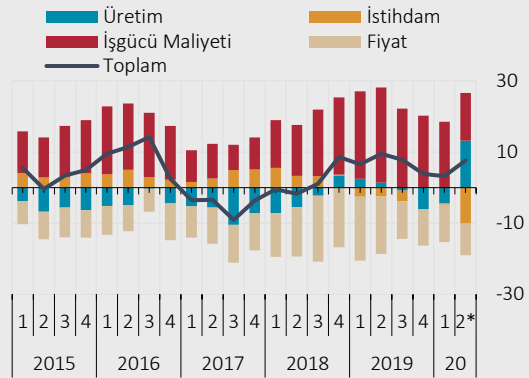
Grafik 1: Reel Birim İşgücü Maliyeti (2012=100)



Kaynak: TCMB, TÜİK.

*Tahmin

Grafik 2: Reel Birim İşgücü Maliyeti ve Katkıları (Yıllık % Değişim, % Puan)



Kaynak: TCMB, TÜİK.

*Tahmin

Reel birim işgücü maliyetine ek olarak, son dönemde salgın dönemine özgü ilave maliyetler de fiyatlama davranışlarında etkili olabilmektedir. Tedarik sıkıntılarında ve salgın tedbirlerine istinaden artan lojistik maliyetleri ile hijyen ve sağlık ürünlerine yönelik harcamaların yanı sıra nakit akışının hızla azaldığı bir dönemde borç servisi gibi unsurlar da enflasyon dinamiklerinde belirleyici olabilmekte ve kısa dönemde talep koşullarının dezenflasyonist etkisini sınırlandırabilmektedir. Faaliyetine ara verilen ve daha sonra çeşitli sınırlamalarla kademeli olarak normalleşmeye geçilen sektörlerde kapasite kısıtlarına bağlı birim maliyet artışlarının son dönemde gözlenen fiyat artışlarında önemli rol oynadığı değerlendirilmektedir (Tablo 1).

Tablo 1: Seçilmiş Hizmet Alt Kalemleri (Mevsimsellikten Arındırılmış, Aylık % Değişim)

	Ocak-Mart 2020*	Nisan 2020	Mayıs 2020	Haziran 2020
Yiyecek ve İçecek Hizmetleri	1,1	0,2	0,0	2,5
Konaklama Hizmetleri	0,5	-0,6	-0,1	1,4
Karayolu ile Şehirlerarası Yolcu Taşımacılığı	1,4	-0,5	8,2	20,0
Havayolu ile Yolcu Taşımacılığı	0,8	-2,5	-1,3	9,4
Kuaför ve Kişisel Bakım Hizmetleri	1,5	-0,4	6,6	3,1

Kaynak: TCMB, TÜİK.

* Aylık ortalamalar alınmıştır.

Sonuç olarak son dönemde, üretim ve satışlardaki düşüşün yanı sıra salgına yönelik tedbirlere bağlı birim maliyet artışlarının yansımalarıyla çekirdek enflasyon göstergelerinin eğilimlerinde bir miktar yükseliş gözlenmektedir. Normalleşme sürecinin devamıyla kapasite kısıtlarının hafifletileceği, böylelikle salgına bağlı tedbirlerle kısa vadede etkili olan arz yönlü unsurların kademeli olarak ortadan kalkacağı öngörülmektedir.